
СУКАЧОВА Г.П.,
кандидат педагогічних наук,
доцент, кафедра
українознавства і політології,
Українська інженерно-
педагогічна академія,
м. Харків

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ-ПЕДАГОГІВ ПРИ ВИВЧЕННІ ДИСЦИПЛІНИ «УКРАЇНСЬКА МОВА (ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ)»

У статті визначається роль дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)» у процесі формування громадянської культури майбутніх інженерів-педагогів. Зазначається, що набуті знання стають підґрунтям для свідомого використання системи мовних засобів у спілкуванні, формують відповідальне ставлення до мови як символу державності, джерела знань про народ і державу, його історію та культуру.

Ключові слова: громадянська культура, інженерно-педагогічна освіта, українська мова (за професійним спрямуванням), мовні засоби.

В статье определяется роль дисциплины «Украинский язык (профессиональной направленности)» в процессе формирования гражданской культуры будущих инженеров-педагогов. Отмечается, что приобретенные знания становятся основой для сознательного использования системы языковых средств в общении, формируют ответственное отношение к языку как символу государственности, источнику знаний о народе и государстве, его истории и культуре.

Ключевые слова: гражданская культура, инженерно-педагогическое образование, украинский язык (профессиональной направленности), языковые средства.

This article sets out the possibility of forming civil culture of future engineers-teachers in the study course "Ukrainian language (for professional purposes)". It has noted that the knowledge acquired by students in the study of this discipline, become the basis for the conscious use of language tools to communicate, sources of knowledge about the people and the state, its history and culture. To generate civil culture encouraged to use the materials on the life and work of prominent figures of Ukraine, history, culture and tradition of Ukraine; prepare reports and presentations on cultural peculiarities of their native land; use of forms that are taught to express and defend their own point of view - dialogues, debates and discussions; attract students to self-assessment clearly identifying stages of communication, analyzing the responses of students in terms of consistency, consistency, validity presentation, clarity of expression and formation of ideas; articulate goals and objectives of the discipline.

Key words: *civil culture, engineers-teachers education, the Ukrainian language (for professional purposes), the language means.*

Постановка проблеми. Навчально-виховний процес у вищому навчальному закладі має забезпечувати можливість здобуття особистістю знань, умінь та навичок з фаху, інтелектуального, духовного і фізичного розвитку особистості, підвищення освітньо-культурного рівня громадян. Сучасне суспільство вимагає підготовки фахівців, які не тільки володіють знаннями зі спеціальності, але й здатні орієнтуватися у виробничих ситуаціях, ділових контактах та в інших випадках, пов'язаних із здійсненням професійної діяльності.

Система інженерно-педагогічної освіти має на меті підготовку мобільних і конкурентоспроможних фахівців, які мають глибокі знання зі спеціальності, досконало володіють державною та іноземними мовами, мають високий рівень загальної і професійної культури. Майбутні інженери-педагоги, які у своїй діяльності

орієнтовані на взаємодію з малими соціальними групами, повинні володіти навичками управління людською поведінкою, розуміти мотивацію вчинків, знаходити способи вирішення протиріч, мати активну громадянську позицію, вміти висловлювати і відстоювати власну думку.

Сьогодні не викликає заперечень твердження про те, що невід'ємною ознакою сучасного фахівця є громадянська культура. Розглядаючи громадянську культуру як сукупність духовних і моральних якостей, ціннісних орієнтацій та світоглядно-психологічних характеристик особистості, складовими якої є громадянська освіченість, компетентність, активність, зрілість та досвід громадської діяльності [6], слід зазначити, що громадянська культура майбутніх інженерів-педагогів має ґрунтуватися на опануванні сучасними політичними та соціальними знаннями, високому рівні громадянського мислення і ко-

мунікативних навичок, умінні знаходити ефективні шляхи розв'язання соціальних завдань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній науково-педагогічній літературі значна увага приділена проблемам становлення і розвитку інженерно-педагогічної та педагогічної освіти. Проблеми професійної діяльності інженера-педагога досліджуються у роботах Е.Ф.Зеєра, О.Е. Коваленко, Г.А. Карпової, А.Т. Маленка, Н.Є. Ерганової, С.Ф. Артюха, В.І. Лобунця, Н.О. Брюханової. Питання комунікативної підготовки майбутніх педагогів порушується в роботах В.М. Гриньової, Е.Г. Полатай, А.І. Годлевської, В.В. Полторацької, педагогічні умови формування мовленнєвих навичок у майбутніх педагогів розглядають М.І. Пентилюк, М.А. Богущ, С.І. Пасова, К.М. Плиско, М.С. Вашуленко, С.А. Смірнов. Питання, пов'язані з формуванням мовленнєвих умінь, комунікативних умінь, мовної компетенції, культури мовлення, культури ділового мовлення досліджуються у роботах Л.В. Барановської, Г.Г. Берегової, Л.М. Головатой, В.М. Гриньової, В.С. Коломієць, Н.М. Костриці, О.В. Мартіної, Е.Г. Полатай, Т.П. Рукас, Л.Н. Тоцької, М.Б. Успенського, О.Н. Хорошковської.

Актуальною для сучасних дослідників є проблема громадянської культури. Поняттю громадянської культури, її значенню для суспільства та особливостям формування присвятили свої праці Н.Дерев'янка, В.Костів, П.В.Макушев, О.В.Роговець, Г.М. Пилипенко, І.В.Жеребятнікова та ін.

Постановка завдання. Метою цієї статті є визначення ролі дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)» у процесі формування громадянської культури майбутніх інженерів-педагогів.

Виклад основного матеріалу. Основу для формування громадянської культури майбутніх фахівців складають знання з дисциплін гуманітарного циклу. Проте сьогодні піддається сумніву необхідність викладання у ВНЗ дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)», оскільки, на думку прибічників цієї ідеї, студенти вишів вже мали можливість вивчити українську мову в середній школі й не мають потреби в її удосконаленні. У цій ситуації необхідно звернути увагу на той факт, що дисципліна «Українська мова (за професійним спрямуванням)» має на меті не тільки формування комунікативної компетентності студентів, а й вироблення навичок оптимальної мовної поведінки у професійній сфері, «набуття комунікативного досвіду, що сприяє розвитку креативних здібностей студентів та спонукає до самореалізації фахівців, активізує пізнавальні інтереси, реалізує евристичні здібності як визначальні для формування професійної майстерності та конкурентоздатності сучасного фахівця» [5,с.3]. С.В.Шевчук та І.В.Клименко, автори програми курсу «Українська мова (за професійним спрямуванням)» для вищих навчальних закладів, які здійснюють підготовку фахівців за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра (спеціаліста, магістра медичного та ветеринарно-медичного спрямувань), підкреслюють, що «зміст дисципліни покликаний не лише узагальнити й систематизувати знання з української мови, набуті студентами у школі, а й сформувати мовну особистість, обізнану з культурою усного і писемного мовлення, яка вміє в повному обсязі використовувати набуті знання, уміння і навички для оптимальної мовної поведінки в професійній сфері» [5,с.2]. Очевидно, що вивчення цієї дисциплі-

ни дає майбутнім інженерам-педагогам не тільки знання з мови і навички комунікативної діяльності, а й сприяє формуванню світогляду, активної громадянської позиції, громадянської культури. Зрештою, вивчення дисциплін гуманітарного циклу безпосередньо зумовлене особливостями інженерно-педагогічної діяльності.

Інженерно-педагогічна діяльність, на думку Е.Ф. Зеєра, є складним інтегральним утворенням, що включає різноманітні види діяльності. Праця інженера-педагога являє собою органічне поєднання двох компонентів: власне педагогічного (організація навчання і виховання) та виробничо-технологічного (розробка виробничо-технічної документації, забезпечення виробничого процесу в майстернях, обслуговування матеріально-технічної бази лабораторій і кабінетів, освоєння нових технологічних процесів і техніки та ін.) [2,с.32].

Е.Ф. Зеєр стверджує, що головна мета діяльності інженера-педагога – навчання професії і формування особистості працівника. Реалізується вона шляхом досягнення низки підцілей, які передбачають підготовку навчально-виховного процесу, його здійснення, профорієнтацію, підвищення кваліфікації, громадсько-організаційну роботу [2,с.33–35].

Особливою рисою інженерно-педагогічної освіти, на думку О.Т.Маленка, є те, що в ній діють як закони педагогіки, так і закони виробництва, що накладає відбиток на всю організацію навчально-виховного процесу [4,с.8]. Автор зазначає, що обсяг і зміст поняття «інженер-педагог» необхідно розглядати як комплексне поєднання суспільних, загальнонаукових, інженерних, психолого-педагогічних і методичних компонентів, якісне засвоєння яких надасть змогу особистості

найбільш повно виконати покладені на неї функції [4,с.41].

Здійснення професійної діяльності інженером-педагогом вимагає наявності комплексу професійно важливих якостей особистості.

Аналізуючи соціально значимі та професійно важливі якості інженера-педагога, Е.Ф. Зеєр виділяє такі: спрямованість (професійна позиція, професійні ціннісні орієнтації, мотиви, професійне самовизначення, покликання та педагогічний ідеал); професійна компетенція (комплекси інженерно-педагогічних знань і умінь, індивідуальний досвід, педагогічна майстерність); професійно важливі якості (активна життєва позиція, динамізм, емоційність, організованість, комунікативність, дидактичність, технічний інтелект, креативність, педагогічний інтелект); психодинамічні характеристики (активність, емоційна стабільність, темп реакції, швидкість вироблення умовних рефлексів). При цьому автор підкреслює, що комунікативність – якість, необхідна для успішного виконання будь-якої педагогічної діяльності – передбачає товариськість, емоційну експресію, розвинуте мовлення (правильну вимову, логічну стрункість викладу думок), педагогічний такт, здатність «прочитати» душевний стан учня за виразом обличчя, мімікою, жестами [2,с.58].

Г.А. Карпова зазначає, що діяльність інженера-педагога спрямована на реалізацію низки функцій, серед яких називає навчальну, виховну, розвивальну, конструктивну, організаційну, гностичну, комунікативну та виробничо-технічну функції [3,с.48]. Комунікативна функція (функція спілкування) є однією з найважливіших для педагога, «оскільки спілкування – це і засіб, і зміст педагогічної

роботи» [3,с.52].

Н.Дерев'янка та В.Костів визначають громадянську культуру особистості як «інтегральну системну властивість, що характеризується мірою сформованості суспільно значущих інтегративних громадянських якостей, генетично заданих і соціально набутих у результаті дії механізму внутрішньої ціннісно-нормативної регуляції поведінки та зовнішніх громадянських відносин особи в процесі її життєдіяльності та самореалізації». [1,с.63].

Формування громадянської культури особистості, як зазначають Н.Дерев'янка і В.Костів, «здійснюється в соціальному (вплив середовища, сім'ї, оточення), педагогічному (вплив батьків, вихователів, психологів) та особистісному (саморозвиток, самовдосконалення) аспектах. Зокрема, в педагогічному розумінні громадянське виховання – це процес систематичної, планомірної взаємодії вихователів і вихованців у формуванні громадянської свідомості та саморозвитку, самовдосконаленні громадянської поведінки, який передбачає кінцевий результат (гармонійний особистісний розвиток громадян, оптимізацію громадянської міжособистісної взаємодії) і засоби його реалізації (наявність мети, програм, засобів, методів і виконавців)». [1,с.114-115]

Програма дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)» передбачає вивчення майбутніми інженерами-педагогами таких основних тем: «Державна мова – мова професійного спілкування», «Стилі сучасної української літературної мови у професійному спілкуванні», «Основи культури української мови», «Спілкування як інструмент професійної діяльності», «Риторика і мистецтво презентації», «Культура усного фахового

спілкування», «Форми колективного обговорення професійних проблем», «Ділові папери як засіб писемної професійної комунікації», «Документація з кадрово-контрактних питань», «Довідково-інформаційні документи», «Етикет службового листування», «Науковий стиль і його засоби у професійному спілкуванні», «Українська термінологія в професійному спілкуванні», «Проблеми перекладу і редагування наукових текстів». Логічна побудова процесу вивчення дисципліни сприяє тому, що майбутні інженери-педагоги сприймають і усвідомлюють такі категорії як «національна мова», «державна мова», «культура мови», вивчають історію розвитку мови та основні тенденції розвитку сучасної мовної системи, розглядають основні положення мовної політики і мовного законодавства тощо.

Досконале володіння державною мовою сприяє тому, що індивід відчуває себе включеним у культурні, соціальні та політичні процеси, він має вільний доступ до інформації, можливість сприймати і передавати знання, висловлювати власну думку, бути почутим і зрозумілим. Крім того, володіння державною мовою для кожного з нас означає можливість долучитися до культури та історії держави, відчути себе частиною національної спільноти, що, у свою чергу, формує відчуття гордості й поваги до держави, сприяє розумінню себе повноцінним членом суспільства, громадянином з відповідними правами та обов'язками.

У процесі вивчення дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)» майбутні інженери-педагоги удосконалюють власне мовлення, поповнюють і розширюють словниковий запас, сприймають нові лексеми, засвоюють загальнонаукову і фахову термінологію. Це дає мож-

ливість не тільки з легкістю будувати процеси сприймання і передавання інформації, а й спонукає носія мови замислитися над тим, як формуються мовні системи, що впливає на розвиток мови, яким чином процеси політичної та соціальної трансформації пов'язані з процесами, що відбуваються у мові. Такі знання стають основою для свідомого використання системи мовних засобів у спілкуванні, формують відповідальне ставлення до мови як символу державності, джерела знань про народ і державу, його історію та культуру.

Знання особливостей мовленнєвого етикету, вивчення якого передбачає програма дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)», дозволяє мовцю подолати комунікативні бар'єри, покращити процеси передавання інформації, свідомо використовувати мовні засоби у спілкуванні з різними соціальними групами. Дотримання професійного мовленнєвого етикету інженера-педагога дозволяє планомірно будувати різні етапи комунікативних процесів, урізноманітнювати й увиразнювати власне мовлення; здійснювати педагогічне спілкування на основі знань про закономірності спілкування й способи управління індивідом та групою; доцільно використовувати у своїй діяльності професійну лексику; складати документи різного призначення; створювати навчальні матеріали; здійснювати контроль, самоаналіз та саморегуляцію у навчанні.

Формуванню громадянської культури майбутніх інженерів-педагогів при вивченні дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)» сприятиме використання при створенні завдань, спрямованих на формування навичок дотримання мовних норм (акцентологічних, лексичних,

граматичних, орфоепічних, синтаксичних, стилістичних тощо), матеріалів про життя і діяльність видатних діячів України, історію, культуру та традиції України; підготовка доповідей та презентацій про культурні особливості рідного краю; обговорення важливих суспільно-політичних проблем; застосування форм роботи, які вчать висловлювати і відстоювати власну точку зору, – діалогів, диспутів і дискусій; залучення студентів до самооцінювання, чіткого виділення етапів спілкування, аналізу відповідей студентів з точки зору логічності, послідовності, обґрунтованості подачі матеріалу, сформованості та чіткості висловлення ідеї; чітке формулювання мети і завдань вивчення дисципліни; усвідомлення кожним студентом важливості вивчення державної мови для особистого розвитку і вдосконалення.

Висновки. Громадянська культура майбутніх інженерів-педагогів має ґрунтуватися на опануванні сучасними політичними та соціальними знаннями, високому рівні громадянського мислення і комунікативних навичок, умінні знаходити ефективні шляхи вирішення соціальних проблем. Однією з дисциплін, що закладають основи громадянської культури майбутніх інженерів-педагогів, є «Українська мова (за професійним спрямуванням)», знання з якої стають підґрунтям для свідомого використання системи мовних засобів у спілкуванні, формують відповідальне ставлення до мови як символу державності, джерела знань про народ і державу, його історію та культуру. Досконале володіння державною мовою сприяє тому, що індивід відчуває себе включеним у культурні, соціальні та політичні процеси, дає йому вільний доступ до інформації, можливість сприймати і передавати

знання, висловлювати власну думку, бути почутим і зрозумілим, відчутти себе частиною національної спільно-

ти, що, у свою чергу, формує відчуття гордості й поваги до держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дерев'янка Н., Костів В. Формування громадянської культури особистості школяра/ Н. Дерев'янка, В. Костів; за ред. В. Костіва. – К. : ТОВ «Праймдрук», 2011. – 352 с.//Режим доступу: http://man.gov.ua/files/49/derevyanko_kostiv_2011.pdf
2. Зеер Э.Ф. Профессиональное становление личности инженера-педагога/ Э.Ф. Зеер. – Свердловск: Изд-во Уральского университета, 1988. – 120 с.
3. Карпова Г.А. Функции инженера-педагога как источник формирования содержания его подготовки / Г.А. Карпова// Содержание подготовки инженеров-педагогов: Сборник научных трудов. – Свердловск: СИПИ, 1987. – С.47-55.
4. Маленко А.Т. Воспитание инженера-педагога/ А.Т. Маленко. – М.: Высшая школа, 1986. – 222 с.
5. Програма курсу «Українська мова (за професійним спрямуванням)» для вищих навчальних закладів, які здійснюють підготовку фахівців за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра (спеціаліста, магістра медичного та ветеринарно-медичного спрямувань) / С.В.Шевчук, І.В.Клименко // Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/6122/ – 14 с.
6. Словник термінів за тематикою громадянське суспільство // Громадянське суспільство і влада: урядовий веб-сайт// Режим доступу: http://civic.kmu.gov.ua/consult_mvc_kmu/news/article/show/11